

ANITA MATIJEVIĆ*

Komparativni prikaz procjena rizika kod počinitelja nasilja u obitelji

UVOD

Cilj ovog rada je kroz analizu triju lista procjene rizika – DASH, SARA i *Danger Assessment Scale* – prikazati čimbenike koji se u stranoj policijskoj praksi smatraju rizičnima u smislu ponavljanja nasilničkog ponašanja prema članovima obitelji odnosno partnerima/partnericama. U osvrtu na aktualnu hrvatsku situaciju zaključuje se kako hrvatska policija ne koristi niti jednu standardiziranu procjenu rizika, te se otvara pitanje potrebe uspostave skale procjene rizika primjenjive u našoj praksi.

1. LISTE PROCJENE RIZIKA

U mnogim zemljama policija koristi liste procjene rizika u svrhu donošenja što bolje procjene budućeg ponašanja počinitelja nasilja u obitelji¹, te kako bi se odluka o poduzimanju mjera iz nadležnosti policije, ali i mjera iz nadležnosti pravosuđa, temeljila na što potpunijim i relevantnijim saznanjima. Procjene rizika policijskim službenicima su korisne prije svega kod procjene treba li izreći mjeru opreza zabrane približavanja određenoj osobi i zabrane uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom, odnosno mjeru opreza zabrane posjećivanja određenog mjesta ili područja (udaljenja iz doma), zatim kod donošenja odluke koje je zaštitne mjere najsvrsishodnije predložiti sudu da se izreknu, ali i kod procjene treba li počinitelja privesti nadležnom sucu. Prilikom ispunjavanja obrasca

* Anita Matijević, policijska službenica Odsjeka maloljetničke delinkvencije i kriminaliteta na štetu mladeži i obitelji, Sektor općeg kriminaliteta, terorizma i ratnih zločina, Uprava kriminalističke policije, Ravnateljstvo policije MUP-a RH.

¹ U europskoj i američkoj literaturi se koristi termin *domestic violence*, u Republici Hrvatskoj u stručnoj praksi koristimo termin *nasilje u obitelji* koji je proizašao iz odredbi Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i odredbi čl 215.a Kaznenog zakona u kojima se od nasilja štite članovi obitelji, a ne sve osobe koje žive ili su živjele u zajedničkom domaćinstvu (kao što je to zakonska odrednica u većini europskih zemalja), stoga ćemo u daljnjem tekstu koristiti termin *nasilje u obitelji* tim više što se u okvirima termina *domestic violence* ipak najviše radi upravo o nasilju koje čine članovi obitelji. Međutim, ostaje otvoreno pitanje nasilja u intimnim vezama u kojima partneri ne žive, odnosno nisu živjeli, u izvanbračnoj zajednici.

procjene rizika potrebno je imati na umu da on ne osigurava sigurnu procjenu rizika. Obiteljski odnosi, osobito odnosi među intimnim partnerima koji uključuju nasilničko ponašanje, imaju složenu i kompleksnu dinamiku i vrlo je teško predvidjeti u kojem će se smjeru razvijati i koje situacije i ponašanja mogu iz takvog odnosa proizaći. Procjena rizika je proces, a lista procjene rizika je alat koji pomaže da policijski službenik donese što racionalniju odluku o mjerama koje je potrebno poduzeti pri čemu je i dalje od važnosti osobna profesionalna procjena policijskog službenika koji uz prikupljene podatke ima i uvid u trenutačno stanje na terenu, stanje u kojem se nalazi počinitelj ali i žrtva nasilja u obitelji. Nakon učinjene procjene rizika, slijedi ono što je najvažnije u borbi protiv nasilja u obitelji, a to je upravljanje tim rizikom, odnosno zaštita žrtve.

U Vodiču za kriminalističko istraživanje obiteljskog zlostavljanja² britanske policije, procjena rizika se definira kao proces procjenjivanja vjerojatnosti i prirode rizika koju predstavlja počinitelj za određenu žrtvu, djecu ili druge. Navodi se kako svaka procjena rizika treba uključivati postupanje po ranije danim uputama, razumljive termine u opisivanju procjene rizika i kategorizaciji, korištenje profesionalnog suda policajca kod donošenja procjene i kategorizacije, osiguranje dodatnih izvora informacija, redovan trening policijskih službenika u svezi s prirodom rizika, kategorija rizika i posljedica ili značenja različitih kategorija rizika, superviziju specijaliziranih policijskih službenika za obiteljsko nasilje, definiranje kategorije rizika korištenjem informacija dobivenih od drugih policijskih službenika i iz drugih izvora, identifikaciju osobe visokog rizika, obavijest žrtvi da se počinitelj smatra visokorizičnim za počinjenje novog napada te poduzimanje mjera zaštite žrtve.

U daljnjem tekstu prikazat ću analizu lista procjena rizika koje koriste policije Engleske i Walesa, Austrije i Češke.

2. DASH LISTA PROCJENE RIZIKA

U Engleskoj i Walesu osnovana je zajednička asocijacija MARAC – *Multi-Agency Risk Assessment Conference* koju čine policija i sve druge institucije, udruge koje sudjeluju u pomoći i podršci žrtvama ili tretmanu počinitelja; od socijalne službe, probacijskih ureda, civilnih udruga, djelatnika u obrazovanju i zdravstvu, do predstavnika lokalnih zajednica, stambenih zajednica. Na mjesečnim sastancima MARAC-a predstavnici svih službi koje su uključene u postupanje u slučajevima nasilja u obitelji međusobno razmjenjuju informacije koje su od značaja za donošenje i provođenje zaštitnih mjera i podrške žrtvi ali i uvida u cjelovitost postupanja i izbjegavanja dupliciranja postupaka, odnosno poduzetih aktivnosti. Cilj ovih sastanaka je prevencija mogućih ubojstava u obitelji, donošenje i razvoj sigurnosnog plana, pružanje podrške i smanjivanje rizika koliko god je to moguće. U program MARAC uključuju se počinitelji koji su procijenjeni kao visokorizični za ponavljanje nasilja u obitelji; odnosno oni koji su na listama procjene rizika postigli visoke vrijednosti.³

² Guidance on Investigating Domestic Abuse, NPIA (National Policing Improvement Agency) u suradnji sa ACPO (Association of Chief Police Officers), 2008, www.acpo.police.uk/asp/policies/Data/Domestic_Abuse_2008 - 30. 8. 2010.

³ www.domesticviolenceandabuseservice.org.uk/ - 18. 9. 2010.

Za potrebe MARAC-a civilne organizacije koriste CAADA DASH *Risk Identification Checklist* (RIC)⁴ dok policija kao standardan obrazac za procjenu rizika koristi DASH *Risk Identification Checklist*⁵ koji je malo šira verzija CADA DASH RIC.

DASH Risk Identification Checklist obuhvaća odgovore na pitanja podijeljena u četiri cjeline:

1. *Trenutačna situacija*: priroda ozljeda koje je žrtva zadobila od počinitelja, boji li se žrtva, čega konkretno, za koga se boji – za sebe ili druge osobe (djecu), je li žrtva socijalno izolirana i zašto, je li žrtva depresivna i/ili ima suicidalne misli, je li žrtva ranije napuštala ili pokušavala napustiti nasilnog partnera, postoje li konflikti oko skrbnništva ili kontakata sa djecom, da li nasilnik žrtvu kontinuirano uhodi, prati, uznemirava, naziva, slijedi.
2. *Djeca/uzdržavane osobe*: je li žrtva trudna ili je u posljednjih 18 mjeseci rodila, podaci o djeci koja žive izvan kućanstva i podaci o drugim uzdržavanim osobama u kućanstvu, osobito starijim osobama, odnosu počinitelja prema njima: da li ih je do sada ozlijedio ili prijetio da će ih ozlijediti ili ubiti.
3. *Povijest nasilja*: događa li se nasilje češće, postaje li gore, pokušava li počinitelj sve kontrolirati, je li ekscesivno ljubomoran, je li koristio oružje ili druge stvari kako bi ozlijedio, je li prijetio da će ubiti žrtvu ili nekoga drugoga kome žrtva vjeruje, je li ikada pokušavao žrtvu zadaviti, ugušiti ili utopiti, postoje li druge osobe kojih se žrtva boji, zna li žrtva da je počinitelj ozlijedio nekoga drugoga i koga, zlostavlja li počinitelj životinje ili kućne ljubimce.
4. *Počinitelj/zlostavljač*: postoje li financijski problemi, ovisi li žrtva financijski o počinitelju i/ili je ostala bez posla, postoje li problemi sa zlorabom alkohola i/ili droga ili mentalnim zdravljem počinitelja, je li prijetio samoubojstvom, je li do sada kršio zaštitne mjere ili odluke o kontaktima s djecom, je li po saznanjima žrtve imao problema s policijom ili kriminalne aktivnosti, te koje vrste.
– Prostor za slobodan tekst za dodatne napomene žrtve ili policijskog službenika (opažanje stanja žrtve; posebna ranjivost, problemi mentalnog zdravlja, zlorabe alkohola ili droga, zanimanje počinitelja, interesi, ima li pristup oružju, npr. policajac, vojnik, zaštitar, radi li se o višestrukom počinitelju. Ponudeni odgovori su "da" i "ne", a rezultati se klasificiraju kao standardnorizični, srednjorizični ili visokorizični.

Ukoliko žrtva potvrdno odgovori na pitanje da li ju počinitelj kontinuirano uhodi, prati, uznemirava, naziva, slijedi – postavljaju se dodatna pitanja koja obuhvaćaju: prisutnost intenzivnog straha kod žrtve, raniju povijest nasilničkog ponašanja, uništavanje stvari, česta (3 puta tjedno) iznenadna, nenajavljena pojavljivanja kod žrtve, praćenje žrtve ili pojavljivanje u njezinoj blizini, prijeteće fizičkim ili seksualnim nasiljem, uznemiravanje drugih osoba iz žrtvine okoline (rodbine, prijatelja, susjeda, kolega), nasilničko ponašanje prema bilo kome drugome tijekom uhođenja žrtve, angažiranje drugih osoba da pomognu počinitelju u praćenju, zloraba alkohola ili droge od strane počinitelja.

⁴ www.cada.org.uk - 12. 2. 2011.

⁵ Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence (V-DASH, 2010) Risk Identification Checklist, autorica Laura Richards, BSc, MSc, FRSA 2010 za ACPO u suradnji sa CAADA, www.dashriskchecklist.co.uk - 30. 8. 2010.

Također, ukoliko žrtva potvrdno odgovori na pitanje boji li se još nekoga, postavljaju se dodatna pitanja vezana uz pojavni oblik nasilja temeljenog na pitanju časti (*Honour Based Violence*), a koja se odnose na: samoozljeđivanje, zatočivanja u domu, prisiljavanje na ugovoreni brak, prisilu da se napusti zemlja, izolaciju, mogućnost da je žrtva u nekoj vezi koju ne odobrava njezina zajednica, namjeru da napusti zajednicu ili vezu, prijetnje da više neće vidjeti djecu, prijetnje da će usmrtniti nju ili djecu.

Ovisno o rezultatima liste procjene rizika i osobnoj profesionalnoj procjeni policijskog službenika ili drugog službenika, počinitelji se rangiraju u tri kategorije:

- Standardnorizični: trenutačni dokazi ne ukazuju na vjerojatnost prouzročenja ozbiljnije štete, povreda.
- Srednjorizični: utvrđeni su indikatori rizika od počinjenja ozbiljne štete, povrede. Počinitelj ima potencijal da prouzroči ozbiljnu štetu ali nije izgledno da će to učiniti osim ukoliko se ne promijene okolnosti u smislu da ne uzme lijekove, da izgubi smještaj, dođe do prekida veze, zloporabe alkohola ili droge.
- Visokorizični: utvrđeni su indikatori rizika od ozbiljne štete, povreda. Potencijalni događaj može se dogoditi bilo kada i posljedice mogu biti ozbiljne.

Nakon svake procjene rizika treba slijediti upravljanje detektiranim rizikom. Britanska policija upravljanje rizikom provodi kroz takozvani RARA model:

- *Remove the risk* - otkloniti rizik: uhititi počinitelja te ga pritvoriti.
- *Avoid the risk* - izbjeći rizik: smjestiti žrtvu/važnog svjedoka u sklonište i/ili na (počinitelju) nepoznatu lokaciju.
- *Reduce the risk* - smanjiti rizik: zajedničkom intervencijom, sigurnosnim planom za žrtvu, reagirati na kršenje mjera pod jamčevinom, koristiti proaktivne zakonske mjere i uključiti slučaj u MARAC.
- *Accept the risk* - prihvatiti rizik: kontinuirano raditi reprocjenu rizika, kontinuirano multiagencijski intervenirati i planirati, pružati podršku žrtvi uz pristanak žrtve i počinitelja da budu uključeni u MARAC ili sličnu multiagencijsku mrežu.

Dakle, osobe za koje je na CAADA DASH ili DASH RIC prikupljeno više od 14 pozitivnih odgovora, ali i osobe za koje je prikupljen manji broj bodova, ali policijski službenik ili stručnjak u NGO/socijalnoj skrbi/zdravstvu procijeni da se ipak radi o visokorizičnom pojedincu, uključuje se u MARAC, odnosno žrtvi se unutar multiagencijske mreže pruža podrška i pomoć, izrađuje se i provodi sigurnosni plan te planira i provodi rad s počiniteljem.

U Ujedinjenom Kraljevstvu policija u postupanju povodom nasilja u obitelji, uz zaštitu života žrtava i istraživanje svih prijavljenih zlostavljanja, poduzimanje adekvatnih mjera prema počinitelju – ima obvezu i usvajanja proaktivnog multiagencijskog pristupa u prevenciji i smanjenju ove vrste zlostavljanja⁶, a u što se zasigurno uklapa MARAC.

MPS Domestic Violence Risk Assessment⁷, autorice Laure Richards, korišten je u Metropolitan Police sve do izmjena koje su uvedene DASH listom procjene rizika, tako da se od 2009. godine koristi gore opisani DASH. Raniji MPS obrazac sadržavao je pitanja o osobama kojima se žrtva povjerila, podršci koju ima, financijskoj ovisnosti o počinitelju,

⁶ http://www.met.police.uk/csu/domestic_violence.htm - 28. 8. 2010.

⁷ <http://www.met.police.uk/csu/pdfs/AppendixIII.pdf> - 30. 8. 2010.

svjedočenju djece nasilju, negiranju počinitelja da je povrijedio žrtvu, naglim promjenama raspoloženja kod počinitelja. Istaknuto je šest čimbenika visokog rizika: razdvajanje i kontakti s djecom, trudnoća ili nedavni porod, eskalacija nasilja koje postaje češće i/ili gore, pitanje kulturnog podrijetla i osjetljivosti u postupanju sa žrtvama pripadnicama etničkih manjina, uhođenje, seksualni napadi.

3. DANGER ASSESSMENT SCALE

*Danger Assessment Scale*⁸, američke autorice dr. sc. Jacquelyn Campbell, koristi se u policijskim sustavima i sustavima zdravstva unatrag 25 godina. Skala je 2004. godine modificirana u nekoliko pitanja, ali se temeljni dio nije mijenjao.

Upitnik obuhvaća pitanja o povećanju učestalosti ili težine fizičkog nasilja, posjedovanju/korištenju/prijetnjama vatrenim oružjem, prekidu zajednice i napuštanju zajednice u posljednje vrijeme, radnom statusu, prijetnjama ubojstvom, ranijim uhićenjima počinitelja, očinstvu nad djetetom u zajednici, prisili na seksualne aktivnosti, pokušajima davljenja, zlorabi droga, alkohola, kontroli nad žrtvom, ljubomori, nasilju tijekom trudnoće, prijetnjama ili pokušajima suicida, prijetnjama ubojstvom djeci, procjeni žrtve da li bi počinitelj mogao ubiti djecu, praćenju, uhođenju, oštećenju stvari, uznemiravanju putem telefona, prijetnjama ili pokušajima žrtve da počini suicid.

Autorica ističe potrebu da pitanja budu formulirana tako da bi ih žrtva razumjela, bez stručnih izraza i fraza.

Pitanja, odnosno odgovori, rangiraju se u četiri skupine: malen rizik, postoji rizik, visoki rizik i jako visoki rizik.

Danger Assessment Scale je lista procjene rizika koju koristi austrijska policija⁹, koja kao odgovor na nasilje u obitelji također nudi multiagencijski pristup rješavanju problema kroz suradnju policije i nevladinih i vladinih organizacija.¹⁰

4. SARA¹¹

Spousal Assault Risk Appraisal kanadskih autora – Kropp, Hart, Webster&Eaves kreiran je 1994. godine, a 2000. godine ga je modificirao Randall Kropp, i temelji se na empirijskim indikatorima rizika¹². Pitanja su podijeljena na tri glavna područja: kriminalna prošlost, psihosocijalna prilagodba, povijest partnerskog nasilja. Pitanja o ranijoj kriminalnoj prošlosti obuhvaćaju raniju izloženost nasilju od drugih članova obitelji (ne partnera), raniju izloženost nasilju od strane drugih nepoznatih osoba ili poznanika, prijašnje kršenje

⁸ <http://www.dangerassessment.org/WebApplication1/pages/psychometric.aspx>

<http://www.dangerassessment.org/WebApplication1/pages/da/DAEnglish2010.pdf> - 4. 11. 2010.

⁹ Podatak je prikupljen tijekom studijskog posjeta policijskih službenika Ministarstva unutarnjih poslova i sudaca Visokog prekršajnog suda Republike Hrvatske Austriji povodom postupanja u slučajevima nasilja u obitelji te u okviru predavanja koja su austrijski kolege držali na seminaru: Nasilje u obitelji, u Valbandonu u lipnju 2009. godine u okviru ADA projekta.

¹⁰ Matijević, A., Nasilje u obitelji – europski modeli, *Policija i sigurnost*, 19(2), 2010., 195.-209.

¹¹ *Spousal Assault Risk Appraisal Guide* (Kropp, Hart, Webster & Eaves, 1994; Kropp et al., 2000).

¹² ec.europa.eu/justice_home/.../power_point_presentation_sara.ppt - 18. 9. 2010.

uvjetnih kazni ili zaštitnih mjera. Područje psihosocijalne prilagodbe obuhvaća pitanja o nedavnim problemima u odnosu, vezi, nedavnim problemima sa nezaposlenošću, žrtvi i/ili svjedoku nasilja u obitelji djeteta ili adolescenta, nedavnoj zloporabi droga/ovisnosti, suicidalnim idejama ili pokušajima, namjerama ili pokušajima ubojstva, psihotičnim ili maničnim simptomima, poremećajima ličnosti, *borderline* ličnostima (granični poremećaj ličnosti) i psihopatskim ličnostima. Područje ranijeg nasilja u braku obuhvaća pitanja o ranijim fizičkim napadima, seksualnim napadima, seksualnoj ljubomori, uporabi oružja i prijetnjama smrću, nedavnoj eskalaciji u učestalosti ili intenzitetu napada, nedavnom kršenju mjera opreza, zaštitnih mjera, uvjetnih osuda, otpusta; ekstremnom umanjivanju ili poricanju učinjenog, stavovima koji podržavaju ili opravdavaju/opraštaju napad¹³. Ostavlja se prostor za slobodan unos teksta za druge utvrđene rizične čimbenike te procjenu rizika napada partnera ili bivšeg partnera kao i procjenu ugroženosti drugih osoba (djece, novog partnera i sl.).

Mogući odgovori jesu: odsutno, moguće i prisutno, s maksimalnim brojem od 40 bodova. Rizik od počinjenja novog napada kategorizira se kao: nizak, umjeren i visok.

U procesu procjene rizika od ponavljanja, odnosno eskaliranja nasilja u obitelji, SARA listu koristi češka policija, pri čemu su kao i druge države u okruženju usmjereni na multiagencijski pristup u rješavanju obiteljskog i drugog nasilja u domu te na osiguranje potrebne podrške i pomoći žrtvama.

5. AKTUALNA HRVATSKA SITUACIJA

Hrvatska policija svakodnevno prilikom intervencija povodom nasilja u obitelji provodi procjene rizika od ponavljanja nasilničkog ponašanja. Temeljem tih procjena donose se odluke o mjerama opreza i zaštitnim mjerama koje će se prema počinitelju izreći, odnosno predložiti nadležnom sudu, donose se odluke o uvjetima za uhićenje i privođenje počinitelja sucu, predlaganju zadržavanja, te potrebi uključivanja drugih organizacija i institucija. Međutim, u ovome trenutku još nemamo standardizirani obrazac procjene rizika koji bi zasigurno bio od velike pomoći u svakodnevnom radu upravo policijskim službenicima koji neposredno postupaju u slučajevima nasilja u obitelji. Dosadašnjom analizom slučajeva obiteljskog nasilja koje je kulminiralo ubojstvima ili pokušajima ubojstva, možemo ustvrditi da se kao rizični pojavljuju sljedeći čimbenici:

1. alkoholizam
2. psihičko oboljenje počinitelja
3. eskalacija nasilja i recidivizam
4. patološka ljubomora, potreba počinitelja da kontrolira žrtvu uključujući i uhođenje
5. prijetnje ubojstvom i ranije prijetnje
6. suicidalnost počinitelja
7. brakorazvod/prekid zajednice, veze ili najava da će se to učiniti; problemi u ostvarivanju kontakata s djecom
8. zdravstveni problemi/nove dijagnoze

¹³ www.biscmi.org/documents/Spousal_Assault_Risk_Assessment.pdf - 18. 9. 2010.

9. ranija izloženost nasilju počinitelja od strane žrtve
10. socijalna izolacija i pripadnost drugoj kulturološkoj zajednici.

Radi se o preliminarnim rezultatima dobivenim neposrednim praćenjem i analizom zabilježenih slučajeva ubojstva/pokušaja ubojstva članova obitelji, te intimnih partnera. Prepoznata je važnost detektiranja uzroka nasilja, obilježja počinitelja i prepoznavanja rizičnih čimbenika za počinjenje novog ili težeg nasilja te u dogledno vrijeme možemo očekivati provođenje istraživanja čiji će rezultati biti iskorišteni u kreiranju obrazaca procjene rizika koji će služiti hrvatskoj policiji u svakodnevnom radu.

LITERATURA

1. Bourret, M. (2004). Handbook for Police Responding to Domestic Violence. London, Ontario: Centre for Children and Families in the Justice System of the London Family Court Clinic.
2. Kropp, Hart, Webster & Eaves (2000). *Spousal Assault Risk Appraisal Guide*. New York: Routledge.
3. Matijević, A. (2010). *Nasilje u obitelji – europski modeli*. Policija i sigurnost, 19(2), 195.-209.
4. Tyagi, S. V. (report) (2003). *Risk Assessment measures in prediction of domestic/inter-personal violence: Brief overview of some measures and issues*. Counterpoint.
5. Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence (V-DASH, 2010) Risk Identification Checklist, autorica Laura Richards, BSc, MSc, FRSA 2010 za ACPO u suradnji sa CAADA, www.dashriskchecklist.co.uk - 30. 8. 2010.
6. Guidance on Investigating Domestic Abuse, NPIA (National Policing Improvement Agency) u suradnji sa ACPO (Association of Chief Police Officers), 2008, www.acpo.police.uk/asp/policies/Data/Domestic_Abuse_2008. - 30. 8. 2010.
7. www.domesticviolenceandabuseservice.org.uk/ - 18. 9. 2010.
8. www.cada.org.uk - 12. 2. 2011.
9. www.met.police.uk - 28. 8. 2010.
10. www.dangerassessment.org - 4. 11. 2011.
11. www.ec.europa.eu/justice_home - 18. 9. 2010.
12. www.biscmi.org/documents/Spousal_Assault_Risk_Assessment.pdf - 18. 9. 2010.
13. www.womanabuseprevention.com/.../Risk%20Assessment%20instruments.htm - 8. 2. 2011.